

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
« МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ »

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Актуальні проблеми цивільного права»
на тему: «Проблеми визначення правосуб'єктності
фізичних осіб у цифрову епоху»

Студента Кропивницької
Валерії Сергіївни
Курсу I
групи: ТУ_{бц}-8-25-М₁Пр-Н(1,6зdc)
напряму Право
спеціалізація -
Керівник: Бровко Наталія
Іванівна, д.ю.н., професор
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ-2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ В УКРАЇНІ...	7
1.1. Права людини у цифрову епоху: реалії сьогодення, проблеми, та шляхи їх вирішення.....	7
1.2. Цивільна правосуб'єктність фізичних осіб: сутність та значення.....	16
РОЗДІЛ ІІ. ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ.....	21
2.1. Проблеми правосуб'єктності фізичних осіб у цифрову епоху та шляхи їх подолання	21
2.2. Запровадження міжнародного досвіду під час подолання проблем правосуб'єктності фізичних осіб у цифрову епоху	29
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Стрімкий розвиток цифрових технологій та формування глобального цифрового середовища докорінно змінюють способи реалізації та захисту прав і свобод людини, що зумовлює необхідність переосмислення традиційних правових категорій, зокрема правосуб'єктності фізичної особи. Перехід суспільства до цифрової форми взаємодії охоплює не лише сферу комунікації, але й істотно впливає на правове регулювання майнових, адміністративних, соціальних і публічно-правових відносин. У таких умовах класичні уявлення про правосуб'єктність, сформовані в межах традиційної правової доктрини, потребують адаптації до нових реалій, у яких особа дедалі частіше реалізує свої права через цифрові інструменти та електронні сервіси.

Цифровізація діяльності органів державної влади, фінансових установ, органів місцевого самоврядування та суб'єктів приватного сектору трансформує усталені моделі взаємодії між особою та іншими учасниками правовідносин.

Запровадження електронного документообігу, дистанційної ідентифікації, електронних реєстрів і цифрових платформ спрощує доступ громадян до адміністративних і соціальних послуг, водночас породжуючи нові юридичні виклики. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання визначення змісту, обсягу та меж правосуб'єктності фізичної особи в цифровому середовищі, де правовий статус людини тісно пов'язаний із її цифровою ідентичністю, персональними даними та електронними засобами доступу.

Практичний вимір зазначеної проблематики проявляється у повсякденному використанні електронних державних і фінансових сервісів, зокрема у сферах соціального забезпечення, пенсійного обслуговування, оподаткування, медичних та адміністративних послуг. Застосування цифрових рішень, попри їх беззаперечні переваги, на практиці супроводжується низкою

складнощів, серед яких технічні збої інформаційних систем, нестабільність телекомунікаційного зв'язку, труднощі з електронною ідентифікацією та автентифікацією особи (використання кваліфікованого електронного підпису, сервісу «Дія.Підпис»), а також недосконалість міжвідомчої взаємодії та обміну даними. Такі проблеми можуть призводити до затримок у наданні адміністративних послуг, обмеження доступу до державних ресурсів або навіть припинення соціальних виплат, що особливо гостро відчувається соціально вразливими категоріями населення — внутрішньо переміщеними особами, людьми похилого віку, особами з інвалідністю та мешканцями територій із обмеженим доступом до цифрової інфраструктури.

Додаткову складність становить питання юридичної відповідальності, захисту персональних даних та забезпечення інформаційної безпеки в умовах зростання ролі цифрових технологій, штучного інтелекту та автоматизованих рішень.

Недостатня врегульованість правового статусу особи у цифровому середовищі може створювати ризики порушення прав людини, зокрема права на приватність, захист персональної інформації та доступ до правосуддя. У зв'язку з цим дослідження правосуб'єктності фізичних осіб у цифрову епоху набуває не лише теоретичного, а й виразного прикладного значення.

З огляду на євроінтеграційний курс України, особливої актуальності набуває необхідність урахування міжнародного та європейського досвіду правового регулювання цифрових прав і правосуб'єктності фізичних осіб. Гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу, зокрема у сфері захисту персональних даних, електронної ідентифікації та цифрових сервісів, сприятиме підвищенню рівня правової визначеності, ефективності правозастосування та гарантій дотримання прав людини. У цьому контексті дослідження правосуб'єктності фізичної особи в умовах цифрової трансформації є своєчасним і необхідним для формування сучасної правової доктрини та вдосконалення національного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правосуб'єктності фізичних осіб, а також окремі аспекти реалізації прав людини в умовах цифровізації, знайшли відображення у наукових працях вітчизняних дослідників. Теоретичну основу цього дослідження становлять праці Андрухів О.І., Бондаренка О.С., Гиляки О.С., Гончарова А.В., Давидової І.В., Дідуха Н.М., Журавльова Д.М., Костенко О.В., Омельчука О.С., Петришина О.В., Трихліба К.О., Токаревої В.О., Янчука О.Б. та інших науковців. Водночас комплексний аналіз правосуб'єктності фізичних осіб саме крізь призму цифрової епохи потребує подальшого наукового опрацювання.

Метою дослідження є визначення особливостей правосуб'єктності фізичних осіб в умовах цифровізації суспільних відносин та виявлення проблем її реалізації у сучасному правовому просторі.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено розв'язання таких **завдань**:

- охарактеризувати зміст прав людини в умовах цифрової епохи та окреслити основні виклики їх реалізації;
- проаналізувати цивільну правосуб'єктність фізичних осіб як правову категорію;
- виявити ключові проблеми правосуб'єктності фізичних осіб у цифровому середовищі та визначити можливі шляхи їх подолання;
- дослідити доцільність використання міжнародного досвіду у сфері врегулювання питань правосуб'єктності фізичних осіб у цифрову епоху.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації правосуб'єктності фізичних осіб в умовах цифровізації.

Предметом дослідження є сукупність правових проблем, пов'язаних із визначенням та реалізацією правосуб'єктності фізичних осіб у цифрову епоху.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, зокрема діалектичний, порівняльно-правовий, формально-структурний, логіко-

аналітичний та інші, застосування яких забезпечило всебічність і обґрунтованість наукових висновків.

Структура курсової роботи. Складається зі вступу, 2 розділів, 4 підрозділів висновку, та списку використаних джерел із 31 найменування. Загальний обсяг роботи 40 сторінок.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ В УКРАЇНІ

1.1. Права людини у цифрову епоху: реалії сьогодення, проблеми, та шляхи їх вирішення

Станом на 2025 рік в Україні триває цифрова епоха, яка полягає у стрімкій діджиталізації, яка заповонила усі сфери суспільного життя, яка змушує українців змінюватися, навчатися, опановувати нові електронні платформи, та загалом йти «в ногу з часом».

Нові виклики, які стоять перед українцями, сприяють підвищенню цифрової обізнаності населення, що дає змогу отримувати державні послуги онлайн, інтегрувати бізнес у європейські ринки, та розвивати інноваційну економіку. Тут можна вказати, що отримання онлайн послуг мінімізує контакти громадян з чиновниками, що безпосередньо впливає на зменшення рівня корупції в державі. Так, варто зауважити, що однією з вимог Європейської комісії, яку вона висуває до України задля входження її до Європейського союзу це - зменшення рівня корупції в державі, та нейтралізація корупційних ризиків, на що і в тому числі націлена робота діючих електронних сервісів.

Слушно зазначає Сімакова С.І., що ефективне запобігання та протидія корупції є однією з найважливіших проблем, яку необхідно вирішити нашій владі, адже корупція провокує й поглиблює суспільні кризові явища, підриває імідж України на світовій арені [1, с. 12].

Повертаючись до електронних порталів, варто констатувати, що тут головну роль відіграє портал Дія («держава у смартфоні»). За фактичними статистичними даними вже понад 23 мільйони українців користуються Дією, та мають можливість отримувати найзручніші цифрові послуги в кілька кліків. Платформа електронного врядування Дія включає понад 70 державних послуг, 33 цифрові документи.

Прогрес електронного врядування дає можливість громадянам використовувати свої права швидко, якісно та зручно. Ще десять років тому ми навіть не могли уявити про доцільність існування електронного врядування, і те, що як зручно буде отримувати якусь послугу не виходячи з дому.

Так, як приклад за допомогою порталу «Трембіта» можна оформити виплати по народженню дитини, реєструвати народження дитини (по програмі є Малятко), отримувати різноманітні цифрові документи (як приклад: ID-картка, закордонний паспорт), реєструвати ФОП, продавати авто, а також можуть отримувати послуги для внутрішньо переміщених осіб, оформлювати є Відновлення, що є надважливим в умовах війни. Портал Трембіта забезпечує швидкий та безпечний обмін даними між державними реєстрами, що усуває потребу в паперових довідках та чергах. Такий портал дає можливість людям з інклюзивністю реалізувати свої права не виходячи з дому без зайвої допомоги. Життя змінюється в умовах війни, багато людей отримують інвалідність, а тому держава повинна дбати про таку категорію населення та робити їх життя комфортним, а послуги доступними.

Так, наприклад за допомогою Дії можна отримувати державні послуги такі як: подання документів, отримання довідок, реєстрація бізнесу та майна. Дія стала новою нормою для українців – цифрова держава, де кожен сервіс створено про зручність, прозорість та ефективність [2, с. 12].

Якщо говорити про вікових користувачів порталу Дія, то варто зауважити, що ним користуються люди більш молодого віку, люди більш похилого віку надають перевагу Центрам надання адміністративних послуг, де вони можуть отримати відповідь на свій запит, та поспілкуватися із державними реєстраторами. Якщо говорити про осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп, то зрозуміло, що їм зручніше отримувати послуги онлайн, адже не всі Центри надання адміністративних послуг обладнані спеціальними, ліфтами, заїздами, пандусами, що не є зручним для вищевказаних груп населення. Проте, ми можемо спостерігати, що вданому напрямку наша держава також рухається, адже приведення до міжнародних стандартів роботу центрів надання

адміністративних послуг є важливим кроком на шляху до входження України до Європейського союзу. В даному контексті відбувається гармонізація українського законодавства, що передбачає плани з приведення українського законодавства у відповідність до європейських норм, таких, як : GDPR, Single Digital Gateway. Євроінтеграція в державі здійснюється через програму «Цифрова Європа» (2025-2027) - це нова фаза програми Європейського союзу, що фінансує впровадження передових цифрових технологій в бізнесі, державному управлінні та житті громадян, з акцентом на штучний інтелект, та кібербезпеку, створює цифрові навички для населення. Для України доступні напрямки з бюджетом близько 6 млрд євро, що дозволяє отримати фінансування на розвиток цих сфер, зокрема через Європейські цифрові інноваційні хаби, що покликані підтримувати бізнес в адаптації до цифрової ери. Разом з тим в нашій державі є проблеми, які пов'язані з кібератаками, та вчиненням правопорушень у даній сфері. Ось чому посилення захисту цифрових інфраструктур має бути як пріоритетним напрямком для забезпечення технологічної самостійності в державі.

Так, як раніше нами було вказано, що електронними порталами користуються в більшій мірі люди молодого віку, то за статистикою 93% дорослих вже опанували базові цифрові навички, лише 38% дорослих мають високий рівень цифрової грамотності. Задля підвищення знань у даній галузі, українцям дається можливість підвищити свої знання та навички, впевнено користуватися технологіями та підвищити рівень власної онлайн-безпеки відвідавши місяць цифрової грамотності. Для того, щоб володіти такими знаннями варто на платформі Дія. Освіта переглянути освітні серіали та короткі ролики про штучний інтелект, про кібербезпеку та медіаграмотність. Україна має одне з найвищих у Європі інтернет покриттів – 93,8 % громадян мають доступ до мережі вдома, а 81 % українців переконані, що цифрові навички допомагають розвитку економіки держави. Вірно зазначає Валерія Іонан, що Україна вже стала цифровим тигром Європи – країною, що довела: інвестиції в цифрові навички створюють економічну силу. Саме вони зміцнюють стійкість

бізнесу, підвищують продуктивність громадян і відкривають Україні шлях до лідерства [3, с. 12]. Також в державі відбувається цифровізація регіонів, що передбачає оцінку поступів у впровадженні цифрових рішень на місцевому рівні та підтримку громад в даному напрямку.

Незважаючи на виклики війни, ми українці живемо у добу розширення цифрових благ, що дозволяє Україні не лише покращувати державні послуги для громадян, але й зміцнювати економіку та інтегруватися у європейський цифровий простір.

Стрімке зростання цифрових позначився на особливостях побуту людей у спільноті, у реалізації їх прав та виконанні обов'язків, що стало поштовхом до формування нової категорії прав особистості – «цифрових» прав.

У науковій літературі поширена позиція, що діджиталізація чинить прямий вплив на впровадження основоположних прав людини, сприяє виникненню нових прав особистості та громадянина, як суб'єкта світового інформаційного й цифрового середовища. Наслідки цифровізації вимагають осмислення та відповідного вибудовування правового способу регулювання, здійснення і оборони вже наявних та тих, що лише починають формуватися, людських прав задля тривкого суспільно-економічного прогресу, гарантування реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Сфера електронних взаємин характерна рисами віртуальності та транскордонності, що вимагає пильної уваги до галузі фундаментальних прав людини з позиції їх гарантування з огляду на специфічні властивості цього простору, де суб'єкти та об'єкти доволі часто є своєрідною «імітацією», а межі реалізації прав індивідів та втручання у них не завжди чітко визначаються. Колізійність українського законодавства не завжди стоїть на стороні тих осіб, чий права були порушені, а це є «шансом» щоб уникнути відповідальності правопорушникам. Такі колізії норм права часто використовують досвідчені захисники представляючи інтереси свої клієнтів маючи намір уникнути від відповідальності чи пом'якшити її.

Як демонструє досвід еволюції права у сучасному світі, у термінологічний правовий обіг поступово вводиться поняття «цифрові права» (які також називають, як інтернет-права, мережеві права), що набуло поширення, як суттєвий складовий елемент для опису правового статусу особи у мережі Інтернет. Водночас такий термін прав, як «цифрові права», до нинішнього моменту не здобув загального схвалення ні у праві, ні у доктрині, зокрема з урахуванням національного правового та правозастосовного досвіду. Безперечно, це спричинено тим, що питання відшукування, окреслення особливостей основних прав людини (їх сутності та здійснення) у електронному середовищі постало порівняно нещодавно і, ймовірно, розв'язання цього питання – справа найближчого майбутнього. Тут варто говорити про недосконалість законодавства, та необхідність офіційного визнання «цифрових прав», та відображення їх в чинному законодавстві.

У наш час, коли стрімко виникають та розвиваються новітні технології, так само швидко зростають небезпеки недоторканності особистого життя. Право на приватність є одним із ключових прав, закріплених у міжнародному праві. Про те, зі зростанням цифровізації, обіг приватного життя ускладнився. Як державні, так і недержавні установи часто втручаються у приватне життя громадян. Навіть ті законодавчі акти, що регулюють можливість такого втручання, та визначають випадки надання доступу відповідним органам на це, не встигають за стрімким розвитком технологій. Методи захисту, які пропонуються чинним законодавством, не встигають за вимогами сучасного світу, виникає потреба перегляду механізмів правового регулювання та професійної правосвідомості загалом. Втручатися у приватне життя особи можна лише на підставі ухвали слідчого судді чи суду, в передбачуванім законом порядку, та в межах розслідування кримінального провадження, якщо особа відносно якої необхідно провести втручання в її приватне життя підозрюється у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого кримінального правопорушення.

Так, В. Харцог і Н. Річардс, піддаючи аналізу існуючі норми та методи регулювання відносин конфіденційності, справедливо зазначають, що мінімізований набір правових норм розв'язує руки компаніям, які отримують прибуток шляхом вилучення якомога більшої цінності з особистих даних користувачів, принцип «інформування та вибору» переводить найважливіші умови надання інформаційних послуг в площину пунктів, написаних дрібним шрифтом в кінці договорів [4, с. 1193]. Думка науковців варта на визнання.

Інші науковці зазначають, що технології стеження у багатьох випадках створюють нагоди для серйозних порушень приватності з боку урядів, осіб та приватного сектору [5]. Про те, у тих випадках, коли вони використовуються відповідно до міжнародних стандартів прав людини, технології спостереження часто можуть бути ефективним інструментом правоохоронної діяльності. Разом з тим, непоодинокі випадки застосування програмного забезпечення для адресного прослуховування каналів зв'язку та розпізнавання осіб, використання якого може призводити до порушень прав людини (наприклад, права на мирний протест), свавільних арештів та затримань [6, с. 235]. Ці технології можуть також неправильно ідентифікувати певні групи меншин, закріплюючи існуючі в суспільстві стереотипи [7, с. 10], підвищувати ймовірність того, що представники маргіналізованих груп і громад меншин будуть частіше стикатися з дискримінацією, наприклад під час видачі кредиту [8, с. 1268].

На наше переконання епоха цифрових можливостей дає українцям нові, можливості реалізації їхніх прав і свобод, про те створює нові виклики та загрози для забезпечення та реалізації цих прав і свобод.

Діджиталізація практично усіх сфер життя спричиняє у деяких випадках і згубний вплив, насамперед стосовно забезпечення природних, невідчужуваних прав людства, особливо коли йдеться про недоторканність приватного життя. У більшості ситуацій користувачі цифрових технологій та всесвітньої мережі Інтернет оберігають особисту інформацію у індивідуальному порядку, вживаючи найбільш різноманітні технології. Із

використанням особистих даних (постів, відео чи фото, чатів) вчиняються різного роду правопорушення, зокрема це може бути фінансове шахрайство, незаконна імміграція, тероризм, шпигунство, клонування даних, фішинг атаки, розповсюдження наркотичних засобів та зброї, де втягуються у злочинну діяльність неповнолітні особи, які є недосить свідомими та обізнаними в даному контексті, а бажають швидко та легко великі кошти. Зловмисники часто вдаються до використання даних для доступу до банківських рахунків, медичних систем, створення фейкових документів чи шантажу, часто через інформаційно-телекомунікаційних мереж. В умовах війни деякі особи (в тому числі і неповнолітні) вдаються до колаборації, передаючи важливу інформацію через чат боти, електронні портали.

З огляду як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників є пряма небезпека багатьом основним природним правам та свободам громадян. На сьогодні вже немає сумнівів, що дієвий механізм гарантування прав і вольностей особи та громадянина неможливий без дієвого інформаційного наповнення. Але водночас зрозуміло, що інформаційні технології, їх застосування при здійсненні прав людини не завжди мають лише позитивний вплив. Масштабне впровадження цифрових технологій не лише сприяє реалізації прав і вольностей особи та громадянина, але й часом прямо зачіпає фундаментальні права людини, у багатьох випадках порушуючи їх. А це об'єктивно ставить перед урядами світу та світовою спільнотою складні завдання щодо розв'язання наявних негараздів у цій царині з метою гарантування рівноваги прав і належних інтересів особи, соціуму та держави.

Петришин О.В., Гиляка О.С., вказують у своєму дослідженні, що процес цифровізації каталізує стирання граней між традиційними царинами права. Інформація та технології вже присутні в кожній сфері, вони стають спільним знаменником і здатні визначати єдину логіку права, що неминуче впливає й на теорію права. Категорія цифрових прав здобуває поступове визнання в глобальному, регіональному та національному вимірах. Іноді це відбувається в порядку врегулювання конкретних прав людини, які заведено відносити до

цифрових, комунікаційних, іноді ж на більш ґрунтовній основі – при визначенні детального переліку таких прав. Завданням нинішнього часу має стати осмислення наявних уявлень про цифрові права та того, кому вони належать і що собою являють, які блага покликані оберігати, як корелюють з основними правами і свободами (наскільки вони автономні). У загальному сенсі під цифровими правами слід розуміти розширення універсальних прав людини до потреб суспільства, заснованого на інформації. Цифрові права можуть охоплювати широке коло основних прав, які реалізуються у цифровому середовищі й вимагають дослідження з точки зору властивостей цього середовища. При цьому першооснова цифрових прав є насамперед похідними від інформаційних прав, але до них не зводяться [9, с. 35].

Отже, права людини в цифрову епоху складаються з класичних прав людини та громадянина це, як приклад свобода вираження, приватність, так і нові, що виникли з розвитком інформаційних технологій, наприклад, право на доступ до Інтернету, право на захист персональних даних, право на цифрову освіту.

Варто зауважити, що поява нових прав в свою чергу створює нові виклики, такі, як: державне стеження, поява кіберзлочинності, та кіберзлочинців. Це вже є специфічними видами злочинів, процес яких вимагають наявності відповідних знань, полягає у складності розслідування, та займає довготривалі часові проміжки.

Що ж змінюється у суспільстві з появою нових прав? Перш за все відбувається розширення класичних прав людини та громадянина. Крім цього ми можемо прослідковувати вираження поглядів та свобода думки на онлайн-платформах, що є ключовим майданчиком для їх реалізації. Про те, процес приватності стає складнішим через масовий збір даних та державне спостереження. Разом з тим виникають нові цифрові права: право на доступ до Інтернету, що стає умовою реалізації інших прав (право на розвиток, політичні права); право на захист персональних даних; захист від несанкціонованого використання; право бути забутим (на стирання), тобто можливість вимагати

видалення застарілої або неправдивої інформації про себе; право на цифрову освіту, що включає доступ до знань та цифрових ресурсів; право на анонімність.

Громадяни нашої держави повинні сприймати нові виклики, які постають в сучасних реаліях життя. Зокрема, це загрози конфіденційності від держав та кримінальних елементів; потреба балансу між національною безпекою та правами громадян (особливо під час надзвичайних станів); відставання законодавства від стрімкого технологічного розвитку, що потребує систематизації і створення єдиних актів, як Декларація цифрових прав. Адаптація українського законодавства та пошук балансу між безпекою та свободою, зокрема через міжнародні документи та національні механізми захисту повинні бути пріоритетними напрямками діяльності державних органів.

Громадянам варто наголошувати на тому, що не можна розголошувати свої особисті дані, давати паролів від краток чи акаунтів, особливо це стосується осіб похилого віку, які в деякій мірі не обізнані у сучасному цифровому просторі, та не розуміють, які правопорушення можуть бути вчинені відносно ним, та які їх права можуть бути порушені. Неповнолітні особи, більш обізнані у цифровому просторі, про те, через відсутність життєвого досвіду, чи жаги заробити власні кошти можуть стати жертвами злочинів пов'язаних з розголошенням їх особистих даних. Правоосвітницькі заходи, праця громадських організацій та правоохоронних органів повинні сприяти правосвідомості населення, та підвищення рівня знань в даному полі.

Щодо захисту своїх порушених прав, то це право громадяни можуть реалізувати через механізм звернення до судів, як національних так і міжнародних; через звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; через звернення до Департаменту кіберполіції Національної поліції України, який і є міжрегіональним органом, що займається розслідуванням злочинів у кіберпросторі.

Громадяни не повинні замовчувати про ті протиправні дії винних осіб, які вони зазнали у зв'язку з вчиненням відносно них правопорушень, адже тим

самим не повідомляючи відповідні органи утворюється латентність, про які ніхто не знає (окрім жертви злочину та самого злочинця).

Правоохоронні органи та спеціально створені органи зобов'язані виконувати свої посадові обов'язки так, щоб у потерпілих осіб не виникало недовіри до їх роботи, адже саме недовіра, високий рівень корупції формують латентність даних правопорушень.

1.2. Цивільна правосуб'єктність фізичних осіб: сутність та значення

Центральне місце в правовій системі будь-якої держави займає фізична особа, як суб'єкт цивільних прав, оскільки фізичні особи є основними носіями прав та обов'язків, що виникають у сфері цивільних правовідносин.

Фізичні особи — це індивідуальні люди, які наділені правоздатністю і спроможні бути учасниками правових відносин. Вони є найпоширенішими суб'єктами права в будь-якому суспільстві, оскільки саме через них реалізується значна частина правових норм у житті людини.

Більшість науковців вказують, що під фізичною особою варто розуміти людину як учасника правовідносин, яка володіє здатністю мати юридичні права, самостійно їх реалізовувати і нести юридичні обов'язки, за порушення яких настає відповідальність відповідно до норм чинного законодавства. Таке визначення нам імпонує, тому варто підтримати думку українських вчених.

За цивільним законодавством правосуб'єктність є фундаментальним поняттям у цивільному праві, яке визначає здатність фізичної особи бути носієм цивільних прав та обов'язків. Вона складається з двох основних елементів: правоздатності та дієздатності. Кожен з цих елементів відіграє ключову роль у визначенні обсягу та змісту правового статусу фізичної особи [10]. Так, дійсно здатність мати права та можливість їх реалізовувати є основою правового статусу кожного індивіда в національному законодавстві.

Цивільну правосуб'єктність фізичних осіб варто розглядати, як загальну здатність бути учасником цивільних правовідносин, бути наділеними відповідними правами та обов'язками, що складаються з їх правоздатності, тобто здатності мати права та обов'язки. Крім цього фізичні особи мають дієздатність, тобто здатність своїми діями здійснювати ці права та обов'язки.

Ото ж дієздатність — це здатність фізичної особи своїми діями набувати цивільних прав і створювати для себе цивільні обов'язки. Дієздатність поділяється на повну, часткову та обмежену.

Повна дієздатність настає з досягненням повноліття, тобто з 18 років. З цього моменту особа має право самостійно укладати будь-які правочини та нести відповідальність за свої дії. Проте існують випадки, коли неповнолітні можуть мати часткову дієздатність. Так, особи у віці від 14 до 18 років можуть укладати деякі угоди за згодою їхніх законних представників, зокрема укладати трудові договори, розпоряджатися заробітком або стипендією [10].

Обмежена дієздатність може бути встановлена судом для осіб, які через психічний стан або зловживання алкоголем чи через вживання наркотичних засобів не можуть самостійно керувати своїми діями. У таких випадках для них призначається опікун, який допомагає здійснювати їхні цивільні права та обов'язки. Також існує категорія повністю недієздатних осіб, які за рішенням суду визнані недієздатними через психічний розлад. Для таких осіб встановлюється опіка, і всі правочини за них здійснюють опікуни [10]. Для визначення психічного стану особи, та її дієздатності призначається судового-психіатрична експертиза, де комісія з лікарів-психіатрів спілкуючись з людиною, досліджуючи медичні документи дають висновок (обґрунтоване рішення) щодо психічного стану особи, а суд вже на підставі висновку приймає рішення про необхідність призначення опікунства чи ні. Якщо в суді можуть виникати питання, які стосуються стану особи, тобто мається на увазі стану її осудності, а також є необхідність уточнити певні моменти, які зазначені у висновку спеціалістів, то в такому разі в суді допитується експерт (чи експерти), які давали відповідний висновок.

Особа народжується і вже має ряд прав, зокрема: право на життя, гідність, ім'я, громадянство, охорону здоров'я, свободу та особисту недоторканність, а також право на достатній рівень життя, житло, освіту, захист від насильства та експлуатації, які гарантуються Конвенцією ООН про права дитини, та національним законодавством України. Варто зауважити що ці права підтримуються державою для забезпечення розвитку дитини, і хоча деякі з них розширюються з віком, основні гарантії діють від моменту народження. Варто зауважити, що з повноліттям людина набуває повної дієздатності, тобто самостійно несе повну цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність, отримує право голосу (обирати та бути обраним), укладати будь-які угоди (купівля нерухомості, автомобіля), вільно розпоряджатися своїми доходами, змінювати місце проживання, брати шлюб без дозволу, отримувати паспорта, працювати на повну ставку, а також повний спектр прав людини, що не залежать від віку, але тепер реалізуються повністю, зокрема право на вищу освіту, участь у політичному житті та повне самоврядування своїм життям. Також варто зазначити про деліктоздатність особи, тобто здатність нести юридичну відповідальність за свої дії, виникає поступово і залежить від віку та типу відповідальності.

Так, кримінальна відповідальність настає частково з 14 років (за тяжкі правопорушення), повністю з 16, адміністративна з 16, а цивільно-правова (за заподіяння шкоди) починає формуватися раніше, але пов'язується з можливістю особи усвідомлювати свої вчинки та їх наслідки, що не тотожно повній цивільній дієздатності (18 років).

Набуваючи правоздатності, дієздатності та деліктоздатності фізичні особи стають повноцінними суб'єктами права, адже мають можливість брати участь у майнових та особистих немайнових відносинах, реалізують свої інтереси і несуть відповідальність за свої дії, що є фундаментом для правового регулювання суспільства.

Форманюк В., зауважує, що важливим аспектом правосуб'єктності є право на захист своїх прав та інтересів у суді. Фізичні особи мають право

звертатися до суду за захистом своїх прав та інтересів, подавати позови, брати участь у судових засіданнях, надавати докази, оскаржувати рішення суду та виконувати інші процесуальні дії. Це право забезпечує можливість ефективного захисту прав та інтересів фізичних осіб у разі їх порушення [11, с. 24]. В сучасному суспільстві таке право реалізується в повній мірі, адже суди розглядаючи такі категорії справ всебічно повно та об'єктивно оцінюючи всі обставини, приймають рішення (ухвали), які пов'язані з відновленням порушених прав фізичних осіб.

Здійснюючи аналіз обраної теми, ми звертались до праць багатьох українських науковців. Так, цікавими виявились праці Трихліб К.О. Так, останній у своєму дослідженні дійшов висновку, що правосуб'єктність фізичної особи є комплексним поняттям, яке охоплює правоздатність та дієздатність, а також різні аспекти правового статусу особи, її права та обов'язки, механізми захисту цих прав та реалізацію своїх можливостей у суспільстві. Правосуб'єктність забезпечує фізичній особі можливість бути активним учасником цивільних правовідносин, захищати свої права та інтереси, а також вільно здійснювати свою життєву діяльність у межах, визначених законом для виявлення прогалин та недоліків у правовому регулюванні [12, с. 67].

Аналізуючи статус фізичної особи, як суб'єкта цивільних правовідносин, у процесі нашого дослідження ми проаналізували працю Андрухів О.І., який також досліджував фізичних осіб, як суб'єктів цивільних прав, та яким виявлено декілька ключових аспектів, які є визначальними для розуміння правового статусу, ролі та значення у цивільно-правових відносинах фізичних осіб. Він зазначає, що фізична особа є основним і найважливішим суб'єктом цивільного права, її правовий статус визначається системою прав, свобод і обов'язків, закріплених у Конституції України, Цивільному кодексі України та інших нормативно-правових актах. Фізична особа наділена загальноцивільною правоздатністю з моменту народження і зберігає її протягом усього життя. Фізична особа має правоздатність, яка включає можливість мати цивільні права та обов'язки, а також дієздатність, яка визначає здатність своїми діями набувати

для себе права та створювати обов'язки. Дієздатність фізичної особи розпочинається з досягнення повноліття, але може бути обмежена або припинена за рішенням суду в окремих випадках [13, с. 561]. Думки науковця є цілком раціональним, та розривають права та обов'язки фізичних осіб, як суб'єктів цивільних правовідносин.

Ото ж ми можемо підсумувати, що цивільна правосуб'єктність це комплексна юридична властивість, що включає: правоздатність - здатність мати цивільні права (наприклад, право власності, право на ім'я) та обов'язки (наприклад, обов'язок сплатити борг), яка виникає з моменту народження. Дієздатність - здатність своїми діями набувати цивільних прав, створювати для себе цивільні обов'язки та їх виконувати (наприклад, укласти договори, заповідати майно), та безпосередньо пов'язана з віком та психічним станом.

Деліктоздатність - здатність нести юридичну відповідальність за правопорушення (відшкодування завданої шкоди).

Якщо розглядати значення правоздатності та деліктоздатності, то можемо констатувати, що правосуб'єктність є базовою категорією цивільного права, без якої особа не може бути повноцінним учасником економічного та соціального життя; охоплює всі аспекти суспільного життя, адже поєднує в собі можливість бути носієм прав, діяти самостійно та нести відповідальність, забезпечуючи повний обсяг правового статусу особи; гарантує кожній людині можливість мати права та обов'язки, що захищаються законом, та дозволяє чітко визначити, хто і в якій мірі може брати участь у правових відносинах.

Необхідно відзначити, що правоздатність, дієздатність і деліктоздатність у судовій практиці не є лише теоретичними конструкціями — вони виступають реальними критеріями правового статусу особи, що визначають її місце у правовому полі.

У випадку порушення прав та свобод, фізичні особи мають право на відновлення своїх прав у судах загальної юрисдикції, через Європейський суд з прав людини. Суди у своїй роботі повинні дотримуватись принципу поваги до гідності особи, забезпечення справедливості та законності при оцінці

правосуб'єктності фізичних осіб. При цьому важливу роль відіграють забезпечення права на справедливий судовий розгляд та можливість оскарження рішень місцевих суду до судів вищих ланок.

РОЗДІЛ II

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

2.1. Проблеми правосуб'єктності фізичних осіб у цифрову епоху та шляхи їх подолання

Життя змінюється разом із стрімким розвитком транспортних телекомунікаційних мереж. Виникають нові можливості та виклики у сучасному суспільстві. Ряд питань, що стосуються реалізації прав фізичних осіб у цифрову епоху залишаються колізійними, та не вирішеними до цього часу. Тому тема нашого дослідження доводить свою актуальність в даний час. Наукові здобутки, які будуть здійснені наступними послідовниками, які зможуть продовжувати глибше досліджувати дані проблеми суспільства матимуть змогу бути апробованими у практичній діяльності. Наукові доробки українських вчених зможуть впливати на проблеми правосуб'єктності фізичних осіб у цифрову епоху, задля покращення життя людей в сучасному суспільстві.

Хто б міг подумати, що цифровий погрес так швидко буде присутній у житті сучасного українця. Поява цифрових інструментів, таких, як: електронний цифровий підпис, BankID, Дія-підпис модернізували життя людей. Такі інструменти дозволяють фізичним особам здійснювати юридично значимі дії дистанційно, не виходячи з дому. Це досить зручно для фізичних осіб особливо в умовах війни, коли не має можливості фізично бути в тому чи іншому місці для підписання документів. Таке право фактично розширює межі їхньої дієздатності в електронному середовищі. Замість особистої присутності використовуються електронні засоби ідентифікації, що створює нову складову правового статусу — цифрову ідентичність. Внаслідок цифровізації з'явилися нові категорії суб'єктів, зокрема: платформи Uber, Prom.ua, OLX, користувачі блокчейн-технологій, адміністратори та користувачі цифрових екосистем.

Крім цього держава трансформує свій правовий статус: переходить до електронного урядування, забезпечує цифрові сервіси, автоматизує адміністративні процедури. Це змінює характер взаємодії між державою та громадянами, зменшуючи бюрократію та фізичний контакт. Створення системи цифрових взаємин поруч із відносинами матеріального світу спричиняє низку правових питань, зокрема окреслення правового статусу цифрової/віртуальної особистості (особи), упорядкування цифрових правочинів, визначення цифрових правопорушень. Наразі правники долучаються до опанування виникаючих спірних питань у цифровому середовищі, вивчаючи різноманітні аспекти впливу цифрових технологій на формування суспільних відносин, адже є ряд питань, які на практиці залишаються не визначеними, та потребують наукового підґрунтя.

Досліджуючи питання, що стосуються цифрової особистості особи, ми познайомились з працею науковця Рассомахіна, який у своєму дослідженні вказує, що цифрова/віртуальна особистість є певною конструкцією, що має доступ до участі у відносинах у цифровому середовищі. Ми повністю погоджуємось з автором, що цифрова/віртуальна особа – це учасник цифрових відносин, що має відповідну електронну ідентифікацію як фізична, юридична особа, органи публічного управління. Так, дійсно органи публічного управління здійснюючи функції державного управління наділені правами електронного урядування. Ідентифікація особи у цифровому середовищі базується на її персональних, поведінкових, соціальних та технічних даних, які дозволяють взаємодіяти, ідентифікуватися та створювати цифровий слід у мережі. Повноцінній та неупередженій роботі фізичної особи у цифровому просторі заважають хакерські атаки, та зловживання зацікавлених осіб. Задля участі у цивільних цифрових відносинах цифрова особа має мати правосуб'єктність, зокрема з метою участі в електронній комерції. Відомо, що цивільна правосуб'єктність фізичних осіб закріплена в цивільному законодавстві з метою створення умов для реалізації та захисту фізичними особами своїх особистих приватних інтересів в умовах наявного та чинного правопорядку [14,

с. 61]. Правосуб'єктність має дві сторони – громадську, яка включає потреби, суспільний розвиток, та юридичну, тобто саме закріплення ознак суб'єктів права в юридичних нормах [15, с. 48, 49].

Як вказують Довгань Б., Михайліна Т., що правосуб'єктність постлюдини (йдеться про злиття людини зі штучним інтелектом) можна визначати за аналогією з фізичною особою, враховуючи наявність когнітивних функцій, еквівалентних людським, то такий підхід не можна застосовувати до роботів як можливих суб'єктів права, адже існує питання щодо обсягу їхньої відповідальності у разі скоєння правопорушення [16, с. 173]. Думка авторів, щодо поняття постлюдини є цікавою, адже на разі не зрозуміло наприклад під час складання процесуальних документів чи під час написання текстів штучний інтелект був залучений чи сама людина. В деякій мірі є багато негативних думок що до існування штучного інтелекту, адже він призводить до залежності, люди відмовляються самі працювати з інформацією, знаходити та аналізувати її, а для цього використовують лише декілька кліків на своїх комп'ютерах. Крім цього штучний інтелект видає багато застарілої інформації під час відповіді на те чи інше питання, адже він генерує всю інформацію, яка є в інтернеті, це є негативним моментом під час складання договорів, позовів, та інших документів, які складає штучний інтелект. Інформацію, яку надає штучний інтелект завжди потрібно перевіряти на предмет дії чинного законодавства.

Аналізуючи проблематику, пов'язану з функціонуванням ІТ-сфери, нами було опрацьовано наукові підходи І. В. Давидової, яка обґрунтовує доцільність виокремлення категорії «кібердієздатність». Зазначене поняття авторка розглядає як здатність особи повноцінно та активно брати участь у правовідносинах, що виникають у цифровому середовищі, зокрема укладати договори в статусі користувача, бути учасником соціальних мереж, а також долучатися до різноманітних інтерактивних онлайн-ініціатив [17, с. 140]. З огляду на це, можна констатувати, що в умовах стрімкої цифровізації, а особливо з урахуванням реалій воєнного стану, громадяни України виступають

активними суб'єктами ІТ-сфери, використовуючи цифрові інструменти як у повсякденному житті, так і для забезпечення суспільно важливих потреб.

Як зазначає Омельчук О.С., розвиток цифрових технологій, поширення цифрових відносин природно вимагає продовження удосконалення правового регулювання як статусу особи у цифровому середовищі, так і відносин між різними суб'єктами. Варто погодитись із думкою науковця, який зазначає, що особливість правового впливу на відносини у кіберпросторі обумовлено тим, що ця сфера існує виключно у певній цифровій системі, яка має нематеріальну природу та формується штучно. Це призвело до формування альтернативного правопорядку в мережі Інтернет та в ІТ-сфері взагалі. Такий правопорядок заснований на відносній анонімності, технологічній залежності та децентралізованому характері колективних учасників і регуляторних механізмів [18, с. 48]. Так, дійсно у чинному законодавстві необхідно внести зміни щодо правового регулювання як статусу особи у цифровому середовищі, адже з виникненням нових прав виникають нові обов'язки, та зловживання ним, а тому щоб не допустити порушення прав громадян в ІТ сфері необхідно ці питання врегулювати закріпивши норму закону, яка б захищала права громадян в ІТ сфері.

Слід звернути увагу на те, що категорія цифрової (віртуальної) особистості в межах національного законодавства України на сьогодні не має чіткого нормативного закріплення, оскільки питання її правового статусу та механізмів правового регулювання перебувають на стадії становлення. Відсутність комплексного правового підходу зумовлює появу низки проблемних аспектів, актуальність яких постійно зростає. Зокрема, повноцінна участь особи у цифровому середовищі стає можливою лише за умови використання цифрових засобів доступу, функціонування яких безпосередньо пов'язане з наявністю та обсягом цифрової правосуб'єктності індивіда.

На нашу думку, слушно вказує Бондаренко О.С., що цифрова особистість представляє собою складову індивідуальності, що існує в онлайн середовищі,

зокрема вона включає в себе різноманітні соціальні, інституційні, правові, наукові та технологічні аспекти [19, с. 335].

О. Кармаза та О. Грабовська у своїх наукових працях наголошують на необхідності чіткого розмежування декількох суміжних категорій, а саме: комп'ютерних програм; інформаційних технологій, що функціонують із використанням штучного інтелекту (зокрема чат-ботів, голосових асистентів тощо); а також так званих «електронних осіб (особистостей)» у межах цивілістичного процесу. При цьому дослідники підкреслюють, що поняття «електронна особа (особистість)» має умовний характер і застосовується для позначення роботів із високим рівнем інтелектуального розвитку, які володіють матеріальним втіленням та функціонують як кіберфізичні системи [20, с. 8]. З огляду на зростаючу роль таких технологій у повсякденному житті, доцільним видається нормативне врегулювання статусу електронної особистості у чинному законодавстві, адже, попри технічну природу таких суб'єктів, їх функціонування безпосередньо пов'язане з діяльністю фізичних осіб, які активно використовують їхні можливості для отримання інформації, створення документів та вирішення інших практичних завдань.

Позитивним є те, що правовий статус цифрової особи частково визначено у нормах Закону України «Про електронну комерцію». Так, учасниками відносин у сфері електронної комерції є суб'єкти електронної комерції, постачальники послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, органи державної влади та органи місцевого самоврядування в частині виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 6 Закону) [21]. Про те, норми даного закону потребують уточнення, та доповнення.

У Законі України «Про віртуальні активи» (не вступив у дію) виокремлено учасники ринку віртуальних активів – постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, а також будь-які особи, які здійснюють операції з віртуальними активами у своїх інтересах (п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону) [22]. А тому можемо констатувати, що особи, які проводять операції з

віртуальними активами для власних потреб, фактично формують свої цифрові особистості під час взаємодії в цифровому середовищі.

Ми дійшли висновку, що у цифрових відносинах можуть приймати участь і реальні особи, які існують поза цифровим середовищем. Як вказує Гавриленко Н.В., що необхідно розрізняти дві групи учасників цифрових відносин: штучно створеного учасника цифрових відносин та цифрову/віртуальну особу, що має цифрову ідентичність та є суб'єктом реальних відносин у матеріальному світі. Цифрова ідентичність є доволі масштабним поняттям, яке включає і конфіденційну, і особисту інформацію, і персональні дані та дані про нашу взаємодію з онлайн-середовищем [23, с. 163].

Наразі у правозастосовній та науковій площині все більш очевидними стають проблеми, пов'язані з визначенням правосуб'єктності фізичних осіб в умовах цифровізації суспільства. Такі труднощі зумовлені, зокрема, необхідністю відмежування реальної та віртуальної ідентичності особи, встановленням її тотожності на підставі цифрових слідів, а також відсутністю чіткого визнання правового статусу «цифрової особи» або «цифрової особистості». Додаткові виклики виникають у сфері захисту персональних даних з урахуванням розвитку штучного інтелекту та метавсесвіту, а також у процесі адаптації традиційних правових механізмів до гібридного статусу особи в онлайн-середовищі. У сукупності це породжує складні питання щодо визначення обсягу прав і обов'язків, меж юридичної відповідальності та застосовної юрисдикції у цифровому просторі, особливо в контексті здійснення електронної комерції.

Так, можемо окреслити ряд базових проблем, які існують наразі у сучасному суспільстві, що стосуються правосуб'єктності фізичних осіб у цифрову епоху.

Перш за все ми можемо спостерігати відсутність чітких юридичних дефініцій для «цифрової особи», «цифрової особистості», «цифрового сліду», «віртуального Я» та їх співвідношення з реальними фізичними особами.

Наявні проблеми з ідентифікацією та автентифікацією, адже постає питання, як надійно ідентифікувати людину в мережі? Персональні, поведінкові, соціальні дані створюють «цифровий слід», але його важко пов'язати з реальною особою та гарантувати достовірність інформації, що доводиться до респондента.

Існуючий гібридний правовий статус передбачає, що особа одночасно існує в реальному світі та у цифровому середовищі, набуваючи специфічних прав та обов'язків, що ускладнює регулювання громадянства, цифрової ідентифікації.

Проблеми із захистом персональних даних це ще одна із надважливих проблем, адже хакерські атаки, та вчинення правопорушень негативним чином впливають на реалізацію правосуб'єктності осіб. Збір та обробка величезних масивів даних створює ризики для приватності та безпеки, вимагаючи нових підходів до захисту.

Відповідальність у віртуальному просторі наштовхує на питання: Хто несе відповідальність за вчинки «цифрової особи»? (наприклад, у метавсесвіті) – сама особа, творці платформи, ШІ? Відповіді на ці питання є відкритими.

Цікавою вивчилася праця Кулинич В., який у своєму дослідженні вказує, що внаслідок розвитку штучного інтелекту буде створено роботів із самосвідомістю, яким буде надано статус учасників/суб'єктів цивільних правовідносин з поступовим розширенням їхніх прав та обов'язків до обсягу прав та обов'язків, які здатна мати фізична особа [24].

В сучасному суспільстві все ймовірно, про те в умовах війни виникають ряд проблем державного рівня, які потребують першочергового вирішення. На разі сучасна правова система України переживає серйозні виклики у зв'язку з війною, масовою міграцією населення, економічною нестабільністю та цифровими трансформаціями. Це безпосередньо впливає на реалізацію правового статусу суб'єктів. Умови воєнного стану, як і глибокі соціальні трансформації, істотно впливають на реалізацію та забезпечення правосуб'єктності фізичних осіб. Внаслідок бойових дій велика кількість осіб

стає внутрішньо переміщеними особами. Вони часто стикаються з труднощами у доведенні своєї правосуб'єктності, особливо якщо втрачено документи, пошкоджено реєстраційні бази або немає можливості звернутись до органів влади за місцем проживання. Це ускладнює реалізацію права на житло, освіту, медичну допомогу, соціальний захист. Період трансформацій породжує нові суспільні відносини та нові суб'єкти права — зокрема ними є волонтерські організації, нові форми самоврядування, цифрові спільноти. Для таких суб'єктів часто не існує чітко визначеного правового статусу, що викликає потребу у його правовому врегулюванні. Також виникають ситуації правової невизначеності, коли нові явища не вкладаються в існуючі правові рамки. В умовах війни активізується використання цифрових сервісів для здійснення правочинів, отримання адміністративних послуг. Водночас не всі громадяни мають рівний доступ до таких технологій, не мають відповідні знання, що породжує цифрову нерівність — новий виклик для забезпечення правосуб'єктності.

Яким же чином постає перед нами правосуб'єктність у сучасних реаліях життя до цього часу не з'ясовано, адже є ряд питань на які ми не можемо отримати відповіді. Зокрема це такі питання: Чи може «цифрова особа» мати обмежену правосуб'єктність? Наприклад, чи може фізична особа брати участь в електронній комерції без повної правосуб'єктності, та які її межі?

Окрім вищезазначених національних проблем існують міжнародно-правові аспекти. Варто зауважити, що цифрові взаємодії не знають кордонів, що ускладнює застосування національного законодавства та визначення юрисдикції.

Зі зміною сучасного життя у цифрову епоху варто змінювати не тільки життя людей, а й нормативно-правову базу, яка врегульовує питання суспільного значення.

Так, ми пропонуємо шляхи вирішення окреслених проблем. Зокрема варто удосконалити чинне законодавство, зокрема розробити нові законодавчі акти, які б регулювали цифрові відносини. Посилити впровадження цифрової ідентифікації особи. Зокрема електронного підпису, сканування сітчатки ока,

чи сканування відбитків пальців рук. Погоджуємо з думкою Гончарова А.В., що вказує, що потреба в онлайн-ідентифікації є невід'ємним елементом при укладенні цивільно-правових договорів. Право на доступ до певної інформації та послуг не надається жодному відвідувачу без підтвердження стабільної ідентичності [25, с. 189].

Крім цього вважаємо, що необхідно створити спеціальні норми, які б захищали особисті дані і фізичних осіб, та регулювали б притягнення винних осіб за втручання в особисті дані фізичних осіб у цифровому просторі. Також вважаємо, що необхідно адаптувати принципи традиційного права до віртуального середовища враховуючи досвід розвинутих країн у даному контексті, та які показали високий рівень довіри населення, та захищеність цифрових даних та особистої інформації у цифровому просторі.

2.2. Запровадження міжнародного досвіду під час подолання проблем правосуб'єктності фізичних осіб у цифрову епоху

Розвиток міжнародної правової практики в умовах цифровізації суттєво впливає на трансформацію правового статусу фізичної особи, розширюючи межі її участі у міжнародних правовідносинах. Хоча індивід традиційно не визнається повноцінним суб'єктом міжнародного права, сучасні механізми міжнародного судочинства та інститути міжнародного приватного права фактично надають йому можливість безпосередньо захищати свої права та законні інтереси на наднаціональному рівні. Це насамперед стосується розгляду справ, пов'язаних із порушенням основоположних прав і свобод людини.

У процесі становлення правового захисту особи в цифровому середовищі визначальне значення мають правові позиції Європейського суду з прав людини, а також напрацювання загальноєвропейських стандартів у сфері охорони персональних даних, зокрема норм Загального регламенту про захист даних (GDPR). Зазначені інструменти формують особливий режим правового

захисту, який спрямований на забезпечення контролю особи над збиранням, зберіганням і використанням її персональної інформації, у тому числі шляхом реалізації права на її видалення. Завдяки цьому фізичні особи залучаються до системи міжнародних гарантій захисту прав і визнаються учасниками нових за своєю природою правовідносин, що виникають у цифровому просторі та пов'язані з питаннями ідентифікації, кібербезпеки й відповідальності за поведінку у віртуальному середовищі. Такий підхід, у свою чергу, стимулює переосмислення традиційних моделей міжнародно-правового регулювання в умовах глобальних процесів цифрової трансформації.

У науковій доктрині сформувалися різні підходи до визначення міжнародної правосуб'єктності фізичної особи, які умовно можна згрупувати за характером її участі в міжнародно-правових відносинах.

До першої групи належать концепції, у межах яких індивід розглядається як первинний і єдиний носій міжнародних прав та обов'язків.

Другу групу становлять теоретичні підходи, що визнають фізичну особу окремим різновидом суб'єктів міжнародного права, правовий статус якого ґрунтується безпосередньо на положеннях міжнародно-правових норм.

Третя група об'єднує теорії, відповідно до яких індивід наділяється міжнародною правосуб'єктністю не прямо через норми міжнародного права, а опосередковано — внаслідок міжнародних договорів та угод, укладених між державами.

Особливість правового статусу фізичної особи полягає в тому, що, перебуваючи в іншій державі, вона підпорядковується закону громадянства - *Ius patriae* чи закону постійного місця проживання - *Ius domicilii*, адже зберігає правовий зв'язок з державою свого громадянства чи постійного місця проживання, правовий статус громадянина своєї держави, користується її захистом, підкоряється її законам, - правопорядку держави перебування у конкретний момент.

Слід зазначити, що правосуб'єктність фізичних осіб визнана в цілому ряді міжнародних документів: у Загальній декларації прав людини 1948 року; у

Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року; у Міжнародній конвенції про захист прав усіх працівників-мігрантів і членів їхніх сімей 1990 року. Це дає підставу деяким ученим говорити про те, що індивіди стають учасниками міжнародних відносин, урегульованих нормами права, тобто, в певному значенні, суб'єктами міжнародного права [26, с. 136].

Міжнародне право відіграє значну роль у регулюванні прав і свобод індивіда. В одних випадках норми міжнародного права встановлюють стандарти правового статусу індивідів, в інших — є безпосередньою підставою для виникнення суб'єктивних прав і обов'язків людини. Слід мати на увазі, що форма впливу міжнародно-правових норм на правове становище населення в кожній конкретній державі залежить від прийнятої в ній концепції співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права [27, с. 79].

Права і свободи людини складають основу не тільки громадянського суспільства, але і базис сучасної цивілізації. У міжнародному праві є достатньо підстав для створення системи міждержавної співпраці з питань правового статусу фізичних осіб. Ця проблема набуває особливої значущості з огляду на те, що на сучасному етапі розвитку світової спільноти загально визнано, що політичні, соціальні, економічні, культурні й інші права людини виступають не в якості дару держави або його посадовців, а є невід'ємними правами кожного індивіда, якими він наділений у силу свого народження незалежно від раси, кольору шкіри, статі, релігії, мови, політичних та інших переконань.

У межах класичної правової доктрини правосуб'єктність фізичної особи розглядається як її юридична спроможність бути носієм суб'єктивних прав і відповідних обов'язків. Водночас процеси цифровізації суспільства істотно ускладнюють це традиційне уявлення, оскільки поява цифрових ідентичностей, активна діяльність у мережі Інтернет, накопичення персональних даних і цифрових слідів, а також розвиток технологій штучного інтелекту й віртуальних середовищ (метавсесвітів) формують нові параметри правового статусу особи. У зв'язку з цим у сучасній науковій думці обґрунтовується позиція, відповідно до якої правосуб'єктність має охоплювати не лише

традиційні юридичні характеристики фізичної особи, а й її цифрові прояви, зокрема цифрову ідентичність та «цифрові репліки», що набувають значення під час користування електронними сервісами та участі у правовідносинах, які виникають у мережевому просторі.

Міжнародний досвід свідчить, що цифрова ідентичність повинна бути стабільною, захищеною, інтероперабельною та такою, що визнається за межами однієї юрисдикції — наприклад, в ЄС стандарт eIDAS забезпечує взаємне визнання цифрових ідентифікаторів між державами-членами. У Європейському Суді з прав людини також визнається право на анонімність і приватність в цифровому середовищі як частина прав на приватне життя.

У міжнародних правових актах, зокрема Європейській конвенції з прав людини, багато уваги приділяється захисту прав в Інтернеті: свобода слова, доступ до мережі, захист персональних даних, право на справедливий процес. Ці засади поступово впливають на формування національних механізмів захисту цифрових прав.

Міжнародне співробітництво в сфері боротьби з кіберзлочинністю (наприклад, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність) підкреслює, що ефективний захист правосуб'єктності фізичних осіб в цифрових середовищах можливий лише через глобальні стандарти безпеки, спільні практики та обмін інформацією між державами.

Наукове дослідження Токаревої В.О., розкриває поняття цифрової ідентичності як сукупності даних про суб'єкта цивільних правовідносин, яка може бути у вузькому, зокрема це акаунти, ідентифікатори, та в широкому значенні, тобто всі цифрові сліди, що дозволяють ідентифікувати особу. Автор запропонував розуміння права на цифрову ідентичність як особистого немайнового права фізичної особи, що включає право на визнання, захист і запобігання спотворення [28, с. 56]. Такі пропозиції автора нам близькі, ми їх підтримуємо.

Дідух Н.М., у своїй статті аналізує європейське регулювання цифрових прав, таких як право на анонімність, право на справедливість у цифровому

середовищі, а також практику Європейського суду з прав людини. Це важливо для формування національної моделі правосуб'єктності, яка би враховувала міжнародні стандарти захисту громадян в онлайні [29, с. 45-52]. На такі пропозиції варто звернути увагу законотворцям, та внести зміни до національного законодавства.

Костенко О.В., та Журавльов Д.М., пропонують модульну модель Digital Code Architecture, що може стати основою правового врегулювання нових цифрових просторів, таких як метавсесвіт, де традиційні поняття юрисдикції й правосуб'єктності мають бути переосмислені [30, с. 33-41]. Такі пропозиції є не менш цікавими, та мають можливість досить влучно урегулювати питання, що стосуються прав та обов'язків фізичних осіб у цифровому просторі.

Янчук О.Б., досліджує глибокі зміни в праві, правових інститутах і правовідносинах під впливом цифровізації та підкреслює важливість запровадження міжнародних стандартів і норм, що враховують цифровий вимір правосуб'єктності [31, с. 19-24]. Досвід розвинутих країн світу з даних питань є цінним для нашої держави, тому законотворці повинні звертати увагу на нього, та намагатися апробувати його у українському законодавстві.

На нашу думку, Україна може адаптувати міжнародні стандарти цифрової ідентичності, аналогічні eIDAS, що дозволить особам користуватися своїми правами на цифровій території ЄС. Це зміцнить правосуб'єктність українців за кордоном і підвищить довіру до електронних послуг.

Впровадження практик Європейського суду з прав людини щодо захисту прав у онлайні дозволить формалізувати в національному законодавстві такі права, як право на приватність та інформаційну автономію.

Вважаємо, що імплементація превентивних міжнародних моделей кібербезпеки сприятиме не лише захисту державних систем, а й збільшенню безпеки персональних даних, що є основою цифрової правосуб'єктності.

На підставі аналізу чинного законодавства та думок українських вчених варто зазначити основні напрямки міжнародного досвіду. Ними є: розширення доступу до міжнародних механізмів; розвиток «цифрового» захисту прав

людини та громадянина; визнання нових форм правосуб'єктності; міжнародна співпраця та гармонізація законодавства. Отож конкретизуємо вищезазначені напрямки.

Так, розширення доступу до міжнародних механізмів на наш погляд полягає в тому, що фізичні особи можуть звертатися до Європейського суду з прав людини, захищаючи свої права, що робить їх активними учасниками міжнародних правовідносин, хоча й не класичними суб'єктами. В даному контексті норми міжнародного приватного права регулюють конфлікти законів, коли інтереси фізичних особи перетинають кордони в цифровому просторі. Це може бути укладення онлайн-контрактів, які зазнали порушень законодавства, та захист персональних даних осіб від кібератак.

Розвиток «цифрового» захисту прав - GDPR (Загальний регламент захисту даних Європейського союзу) встановив стандарти захисту персональних даних, включаючи «право бути забутим», що є новим елементом правосуб'єктності у цифрову епоху, поширюючи його на українців.

Норми про кібербезпеку передбачають розроблення міжнародних стандартів та політики для захисту від кіберзлочинності, що впливає на безпеку та права фізичних осіб. Як приклад - Будапештська конвенція.

Окреслення нових форм правосуб'єктності передбачає, що фізична особа визнається як «нетрадиційний» суб'єкт міжнародного права у певних сферах, зокрема, коли вона діє самостійно або у складі груп. Зокрема це ймовірно у цифрових спільнотах, або при зверненні до міжнародних судів. При цьому виникають питання про міжнародну відповідальність фізичних осіб за дії в кіберпросторі: хакерство, поширення дезінформації, кіберправопорушення.

Міжнародна співпраця та гармонізація передбачає, що українське законодавство потребує у міжнародних стандартах, які б уніфікували підходи до цифрової ідентифікації, захисту прав у соцмережах та боротьби з кібербулінгом, що вимагає спільних рішень держав та міжнародних організацій.

Попри реальних можливостей країн учасниць існує нерівність між державами та індивідами у цифровому просторі. Однією з не менш важливих проблем є відсутність єдиного міжнародного регулювання цифрової правосуб'єктності. Крім цього існують проблеми відповідальності за цифрові дії. І тут є невирішеним питання: Хто відповідає за дії штучного інтелекту? Фізична особа чи сам розробник даної платформи.

Міжнародний досвід демонструє перехід від традиційного розуміння правосуб'єктності до більш гнучкого, де фізична особа стає не просто об'єктом, а й активним учасником міжнародних відносин у цифрову епоху, вимагаючи нових правових інструментів захисту.

Поєднання міжнародного досвіду з ґрунтовними науковими дослідженнями в Україні створює передумови для більш ефективного врегулювання питань правосуб'єктності фізичних осіб у цифрову епоху. Це, своєю чергою, сприятиме належному гарантуванню прав людини в цифровому середовищі та мінімізації ризиків, пов'язаних із глобальними процесами цифрової трансформації.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу всебічно осмислити особливості правосуб'єктності фізичних осіб у реаліях цифрової трансформації суспільства та сформулювати низку узагальнених висновків, що мають як теоретичну, так і практичну цінність.

З'ясовано, що процеси цифровізації істотно змінюють способи реалізації прав і свобод людини, трансформуючи усталені моделі взаємодії громадян із суб'єктами публічної влади, фінансовими установами та іншими учасниками правовідносин. За таких умов реалізація правосуб'єктності фізичної особи дедалі частіше здійснюється через електронні інструменти, дистанційні сервіси та автоматизовані інформаційні системи, що водночас породжує нові виклики для правового регулювання.

Обґрунтовано, що функціонування правосуб'єктності у цифровому середовищі супроводжується низкою ризиків, пов'язаних із забезпеченням правової визначеності, захистом персональних даних, надійністю цифрової ідентифікації та рівністю доступу до електронних послуг. У цьому контексті особливого значення набуває наукове осмислення механізмів реалізації правосуб'єктності фізичних осіб, що є необхідною умовою ефективного застосування норм права та зміцнення засад правової держави в Україні.

Доведено, що проблематика правосуб'єктності загострюється в період глибоких соціальних трансформацій, зокрема в умовах воєнного стану. Вона має комплексний характер і поєднує правові та організаційні аспекти, що вимагає від держави послідовної та системної політики, спрямованої на збереження правового статусу особи, забезпечення її правового захисту та сприяння адаптації до зміненого соціального й цифрового простору.

Аналіз цивільної правосуб'єктності фізичних осіб дозволив встановити, що такі її елементи, як правоздатність, дієздатність і деліктоздатність, не втрачають свого базового значення в умовах цифрової епохи. Водночас їх практична реалізація потребує переосмислення з урахуванням рівня цифрової

грамотності населення, доступності електронних сервісів та належного нормативного забезпечення цифрових процесів.

У ході дослідження також виявлено, що, попри активне впровадження цифрових технологій у сферах публічного управління та соціального забезпечення, правове регулювання в Україні залишається недостатньо узгодженим. Це проявляється у розпорошеності нормативних приписів, наявності прогалин у міжвідомчій взаємодії, а також у практичних труднощах, пов'язаних із технічними збоями та електронною авторизацією. Найбільш уразливими в таких умовах є внутрішньо переміщені особи, особи похилого віку та люди з інвалідністю.

Окрему увагу приділено вивченню міжнародного та європейського досвіду регулювання цифрових прав і правосуб'єктності фізичних осіб. Встановлено, що правові моделі Європейського Союзу ґрунтуються на пріоритеті прав людини, забезпеченні безпеки персональних даних, принципі технологічної нейтральності та доступності цифрових послуг. Імплементация таких підходів у національне законодавство України може суттєво підвищити ефективність правового регулювання та рівень довіри громадян до цифрових інструментів.

Таким чином, правосуб'єктність фізичних осіб у цифрову епоху постає як динамічна правова категорія, що потребує подальшого розвитку та вдосконалення нормативно-правових механізмів.

Комплексне поєднання оновлення законодавства, використання міжнародного досвіду, розвитку цифрової інфраструктури та підвищення цифрової компетентності населення є ключовою передумовою забезпечення ефективної реалізації правосуб'єктності людини в сучасному цифровому суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімакова С.І. До питань запобігання і протидії корупції в Україні. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.: «Актуальні питання запобігання і протидії корупції» (БНАУ, 16 жовтня 2019 р.). Біла Церква. 2019. С. 9-12.
2. Digital state ua. Електронне джерело URL: <https://digitalstate.gov.ua/uk/news/govtech/ponad-23-milyony-ukrayintsiv-uzekorystuiutsia-diyeyu-tsyfrova-derzava-stala-novoju-normoju>.
3. Місяць цифрової грамотності 2025: як підвищити свої цифрові навички разом із Дія. Міністерство цифрової трансформації України. Електронне джерело URL: <https://thedigital.gov.ua/news/education/misiats-tsyfrovoyi-hramotnosti-2025-ia-pidvishchyty-svoyi-tsyfrovi-navychky-razom-iz-diiaosvita>.
4. Richards N., Hartzog W. Privacy's trust gap [Resensio]. The Yale Law Journal, 2017. Vol. 126. P. 1180–1224.
5. Nilizadeh Sh., Jahid S., Mittal P., Borisov N., Kapadia A. Cachet: a decentralized architecture for privacy preserving social networking with caching. CoNEXT 12: Proceedings of the 8th international conference on Emerging networking experiments and technologies. New York: Association for Computing Machinery, 2012. P. 337–348 <https://dl.acm.org/doi/10.1145/2413176.2413215>.
6. Wang J. Carceral Capitalism (Semiotext(e) Intervention Series). South Pasadena: Semiotext(e), 2018.
7. Hamman K., Smith R. Facial recognition technology: where will it take us? Criminal Justice. 2019. Vol. 34, No. 1. P. 8–17.
8. Prince A. E. R., Schwarcz D. Proxy discrimination in the age of artificial intelligence and big data. Iowa Law Review. 2020. Vol. 105, No. 3. P. 1257–1318.
9. Петришин О.В., Гиляка О. С. Права людини у цифрову епоху : виклики, загрози та перспективи. Вісник Національної академії правових наук України. 2021. Т. 28. № 1. С. 7-35.

10. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 28 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
11. Форманюк В. Поняття правового статусу фізичної особи. Юридичний вісник. 2014. Вип. 5. С. 23-26.
12. Трихліб К.О. Правовий статус фізичної особи. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. Вип. 8. С. 66-68.
13. Андрухів О.І. Фізична особа як суб'єкт цивільних прав. Актуальні питання юридичної науки. Науковий журнал Право і суспільство. № 2 2024. С. 557-561. Електронне джерело URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/2_2024/80.pdf.
14. Рассомахіна О. Правосуб'єктність фізичних осіб в умовах карантину. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2020. № 3. С. 59-73. URL: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(110\)06](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(110)06).
15. Стефанчук М.О. Цивільна правосуб'єктність фізичних осіб та особливості її здійснення: монографія. Київ. Артек. 2020. 479 с.
16. Довгань Б., Михайліна Т. Цифрові права людини четвертого покоління крізь призму трансгуманізму. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 1. С. 171-175. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.30>.
17. Давидова І.В. Деякі особливості суб'єктного складу правочинів в інформаційному суспільстві. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2018. С. 139-142.
18. Омельчук О.С. Передумови юридичної суб'єктизації штучного інтелекту. Часопис цивілістики. 2021. С. 46-49. <https://doi.org/10.32837/chc.v0i40.391>.
19. Бондаренко О.С. Захист цифрової особистості: вивчення досвіду Європейського Союзу та України. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 334-338. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/75>.
20. Кармаза О., Грабовська О. Електронна особа (особистість) як суб'єкт правовідносин у цивілістичному процесі. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 2. С. 5-10. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.2.01>.

21. Про електронну комерцію : Закон України від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.
22. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.
23. Гавриленко Н.В. Правові засади цифрової ідентифікації і репрезентації особистості. Актуальні проблеми політики. 2024. Вип. 73. С. 162-167. <https://doi.org/10.32782/app.v73.2024.23>.
24. Кулинич В. Цифрова особистість: чи можуть роботи бути наділені правами? Юридична газета. 2017. № 49 (599). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/cifrova-osobistist-chi-mozhut-roboti-buti-nadileni-pravami.html>.
25. Гончарова А.В. Елементи цифрової ідентичності. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2024. Вип. 83: ч. 1. С. 187-191. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.27>.
26. Тимченко Л.Д. Міжнародне право: Навч. посіб. Київ. 2007. 224 с.
27. Онуфрієва В.Г. Правосуб'єктність фізичних осіб. Вісник УНКД. 2009. № 6, с.7.
28. Токарева В.О. Цифрова ідентичність фізичної особи: цивільно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. 2021. 220 с.
29. Дідух Н.М. Цифрові права людини у практиці Європейського суду з прав людини. Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 77. С. 45–52.
30. Костенко О.В., Журавльов Д. М. Digital Code Architecture як модель правового регулювання метавсесвіту. Modern Studies of Social and Legal Sciences. 2024. № 1. С. 33–41.
31. Янчук О.Б. Трансформація правових інститутів у цифрову епоху. Право і суспільство. 2021. № 6. С. 19–24.